

กว่าจะได้มาซึ่งบัตรชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย:
ประสบการณ์ของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน *

To Obtain a Minority Identification Card in Thailand:
The Experience of Shan people in Mae Hong Son Province

หฤทัยชนก คำใส

Haruthaichanok Kumsai

รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Political Science and Public Administration, Chiangmai University

E-mail: harithaichanokkumsai@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสบการณ์การได้รับบัตรชนกลุ่มน้อยชาวไทใหญ่ในบ้านห้วยโป่งแช่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลจากเอกสารและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง การสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นประชากรไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในห้วยโป่งแช่ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามแนวคิดระบบอุปถัมภ์ มาประยุกต์ใช้ในการศึกษา

ผลการศึกษา พบว่า ประสบการณ์การต่อรองของประชากรไทใหญ่จนเอื้อให้ได้รับบัตรชนกลุ่มน้อยเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านและประชากรไทใหญ่ ซึ่งในการศึกษานี้พบว่า ประชากรไทใหญ่มีประสบการณ์ทั้งหมด 4 ประสบการณ์ได้แก่ ประสบการณ์ทำงานให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน และประสบการณ์การจ่ายเงิน ประสบการณ์ถูกจำคุก และประสบการณ์การหลบหนีต่อเจ้าหน้าที่รัฐ โดยมีความจำเป็นต้องอาศัยความสามารถในการต่อรองผ่านความสัมพันธ์อุปถัมภ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านและประชากรไทใหญ่ เพื่อให้ได้มาซึ่งลายเซ็น

* ได้รับความเห็นชอบ: 10 มกราคม 2567; แก้ไขบทความ: 26 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 1 เมษายน 2567



การรับรองการเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศจากผู้ใหญ่บ้านอันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการยื่นพิจารณา
สำรวจบุคคลไม่มีสถานะทางทะเบียนเพื่อให้ได้มาซึ่งบัตรชนกลุ่มน้อยของประชากรไทใหญ่

คำสำคัญ: การต่อรอง; บัตรชนกลุ่มน้อย; ประสบการณ์ของชาวไทใหญ่; ยุทธวิธีในการต่อรอง

Abstract

This research article aims to explore the experience of receiving the Shan minority card in Ban Huai Khong Khae, Mueang District, Mae Hong Son Province. It is a qualitative research study that gathered data from relevant documents and laws, as well as from in-depth interviews with key informants who were members of the Shan population residing in Ban Huai Pong Khae. The data was analyzed according to the concept of the patronage system, particularly to apply in education.

The study's results indicated that the Shan population's bargaining experiences, which led to the obtaining of the ethnic minority card, were connected to the patronage relationship between the village headman and the Shan population. In this study, it was discovered that the Shan population has undergone 4 experiences: Experience of working for village headmen and associated payment experience, Imprisonment experience and Experience of escaping government officials, It is necessary to depend on the ability to negotiate through patronage relationships between the village headman and the Shan population in order to obtain a signature certifying entry to live in the country, which is a crucial requirement for submitting a survey of individuals without registration status to obtain a minority card for the Shan population.

Keywords: negotiation; minority cards; the experiences of the Shan people;
negotiation strategies



1. บทนำ

“พ่อเผ่า (ตา: ภาษาไทใหญ่) ไม่อยากเป็นลูกหาบทหารพม่า เคঁใช้แรงงานอย่างหนักจะฆ่าทิ้งก็มี เลยข้ามมาอยู่เมืองพี่เมืองน้องกัน (จังหวัดแม่ฮ่องสอน) ช่วงแรกมาอยู่เคঁก็ไม่ว่าอะไร จนเริ่มไล่เรา จับเข้าคุก เราก็อลบล้างขึ้นป่าไป ลักพักเคঁทำบัตร (บัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย) ให้ก็เริ่มบอกให้เราอยู่สงบ ห้ามสร้างปัญหา แต่กว่าจะได้บัตรก็ลำบากมาก ต้องไปทำงานให้ปู่แก่ (ผู้ใหญ่บ้าน: ภาษาไทใหญ่) เคঁเรียกก็ต้องไป ไม่งั้นมันไม่เซ็นให้ ทำยังไงคราวนี้ก็ต้องตามใจลูกพี่” ปะ ไม่มีนามสกุล, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2564

ความรุนแรงทางการเมืองภายในพม่าเสมือนภาพวาดที่ยังวาดไม่เสร็จ และทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นจนถึงปัจจุบัน จากเหตุการณ์รัฐประหารของพม่าที่นำโดยนายพลเนวิน เมื่อปี พ.ศ. 2505 ที่ใช้ความรุนแรงถึงชีวิต โจรกรรม ข่มขืน และบังคับโยกย้ายถิ่นฐานชนกลุ่มน้อยที่ต้องสงสัยว่าเป็นส่วนหนึ่งของกองกำลังติดอาวุธในพม่า ซึ่งปัญหาทางการเมืองพม่าส่งผลให้ประเทศไทยที่มีพรมแดนติดกับพม่ายาวกว่า 2,202 กิโลเมตร กลายเป็นความหวังแห่งใหม่ของผู้หลบหนีเข้าเมืองจากประเทศพม่า โดยเฉพาะจังหวัดแม่ฮ่องสอนทุกอำเภอติดกับพม่าเป็นความยาว 326 กิโลเมตร โดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีประวัติศาสตร์ร่วมกันกับรัฐฉานหรือ “เมืองไต” (บ้านเมืองของชาวไทใหญ่) จนได้ขึ้นชื่อว่า “รัฐฉานประเทศไทย” ที่มั่งคั่งไปด้วยศิลปวัฒนธรรมไทใหญ่

จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงกลายเป็นแหล่งพักพิงใหม่ของผู้หลบหนีเข้าเมืองชาวพม่า ในระหว่างปี ค.ศ. 1986 - 1997 ที่มีการทารุณกรรมต่าง ๆ ต่อพลเมืองที่ขัดขึ้น ได้มีการบังคับโยกย้ายพลเมืองประมาณ 300,000 คน จาก 1,400 หมู่บ้านในเขตชนบทของรัฐฉานไปอยู่ในพื้นที่กำหนดไว้ซึ่งมีจำนวนมากที่ลักลอบหนีเข้ามาในประเทศไทย (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2560, น. 135) และการสำรวจสำมะโนประชากรและเคหะในปี 2564 พบว่า มีประชากรสัญชาติพม่าที่อาศัยอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจำนวน 7,618 คน อาศัยอยู่ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล และข้อมูลของ กรมการจัดหางาน (2564) สรุปไว้ว่า คนต่างด้าวรวมทั้งสิ้น 6,259 คน ที่มาจากชนกลุ่มน้อยจำนวนมากถึง 4,005 คน จากสถิติข้างต้นพบว่า จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีบุคคลต่างด้าวที่ขึ้นทะเบียนทำงานเป็นแรงงานต่างด้าวมากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย

เมื่อชนกลุ่มน้อยเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย ประเทศไทยได้ดำเนินการจัดการชนกลุ่มน้อยผ่านเอกสาร (Document) ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุม จัดการ จำแนกชนกลุ่มน้อยคือบัตรประจำตัวผู้ซึ่งไม่มีสัญชาติไทย (Non Thai Identification Card) โดยเริ่มสำรวจประมาณ



ปี 2512 ที่แบ่งแยกชนกลุ่มน้อยออกเป็น 19 กลุ่ม หรือผ่าน ‘บัตรสี’ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2561) เช่น บัตรสีชมพูสำหรับผู้พลัดถิ่นชาวไทยสัญชาติพม่า บัตรสีเขียวขอบแดงสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง และบัตรสีส้มสำหรับจีนฮ่ออิสระ เป็นต้น ซึ่งหลังจากอพยพเข้าสู่ประเทศไทย สิ่งที่รัฐไทยดำเนินการก็คือ สำรวจและจัดทำทะเบียน (แบบพิมพ์ประวัติ-เดิม) เพื่อบันทึกชื่อ-นามสกุล สมาชิกคนในครอบครัว เชื้อชาติ สัญชาติ ช่วงเวลาที่เดินทางเข้ามา วันเดือนปีที่บันทึก เพื่อ “จำแนก” และ “นับ” คนแต่ละกลุ่มตามลักษณะกลุ่มชาติพันธุ์หรือประเทศต้นทาง โดยมีคำสำคัญที่เป็นรหัสของการจำแนกและนับ คือชุดเลขประจำตัวสิบสามหลักของแต่ละคน (ดรุณี ไพศาลพาณิชย์กุล, 2559, น. 176-177)

อย่างไรก็ตาม การจัดทำบัตรชนกลุ่มน้อยถูกจัดทำขึ้นในช่วงเวลาที่รัฐไทยต้องรักษาความมั่นคงจากภัยคอมมิวนิสต์อาจมีตกหล่นและหละหลวม โดยเริ่มต้นจัดทำทะเบียนบ้านของชนกลุ่มน้อยครั้งแรกในปี พ.ศ. 2512 ที่ส่วนใหญ่ชนกลุ่มน้อยอาศัยตามชายแดน โดยภาษาราชการในช่วงเวลาดังกล่าวเรียกว่า “บุคคลบนพื้นที่สูง” หรือ “ชาวเขา” และออกบัตรชนกลุ่มน้อยประเภทต่างๆ ที่มีสีแตกต่างกัน เช่น ญวนอพยพมีประจำตัวสีเขียวขอบน้ำเงิน บัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูงมีประจำตัวสีฟ้า เป็นต้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2548 รัฐไทยเปลี่ยนระเบียบจากบัตรชนกลุ่มน้อยประเภทต่างๆ เป็นบัตรประจำตัวบุคคลซึ่งไม่มีสัญชาติไทย หรือกลุ่มไม่มีสถานะทางทะเบียน ภายใต้ยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิบุคคล และนำสู่การพิจารณาให้เป็น “คนต่างด้าว” เข้าเมืองโดยชอบกฎหมาย และ “แรงงานต่างด้าว” หลบหนีเข้าเมือง เรียกแทนที่ชนกลุ่มน้อยกลุ่มที่อพยพเข้ามาและอาศัยในประเทศไทยเป็นเวลานาน จนผสมกลมกลืน (กรมการจัดหางาน, 2558) และเปลี่ยนจากบัตรสีต่างๆ เป็นบัตรสีชมพูทั้งสองด้าน แต่ชื่อเลขบัตรแต่ละคน และเลขกำกับควบคุมยังคงใช้เหมือนเดิมในบัตรประจำตัวบุคคลซึ่งไม่มีสัญชาติไทย (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2561)

โดยมีแนวทางและขั้นตอนการสำรวจบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ 1)การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ผู้ทำการสำรวจ ให้นายทะเบียนอำเภอและนายทะเบียนท้องถิ่น 2)การสำรวจกลุ่มเป้าหมาย การพิจารณาบุคคลตามเป้าหมายและการดำเนินการสำรวจมีขั้นตอนการดำเนินงาน พิจารณาจากหลักฐานอื่นที่ทางราชการออกให้และกรณีที่ไม่ม่เอกสารของทางราชการและเป็นผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ติดต่อกันในประเทศไทยเป็นเวลานาน จะต้องมืบุคคลที่น่าเชื่อถือ เช่น ข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกท้องถิ่น กรรมการหมู่บ้านที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ เป็นผู้รับรองการเข้ามาและอยู่อาศัยในประเทศไทย



3) การจัดทำประชาคมหมู่บ้าน/ชุมชนและการตรวจสอบบุคคลที่ได้รับการสำรวจได้รับแบบสำรวจตามแบบ 89 และบันทึกสอบปากคำ (ป.ค. 14) 4) การประชุมคณะกรรมการระดับอำเภอ/เขต 5) การบันทึกรายการบุคคลในฐานข้อมูลและจัดทำบัตร (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2544)

การดำเนินการสำรวจมีขั้นตอนการดำเนินงานให้พิจารณาจากหลักฐานอื่นที่ทางราชการออกให้ จะต้องมียุคคลที่น่าเชื่อถือคือ ข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกท้องถิ่น กรรมการหมู่บ้านที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ เป็นผู้รับรองการเข้ามาและอยู่อาศัยในประเทศไทย โดยการปฏิบัติงานตามดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ระดับล่าง ร่วมกับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ที่ความใกล้ชิดกัน อาจก่อให้เกิดการฉวยผลประโยชน์ภายใต้ช่องว่างที่รัฐกำหนดขึ้น จากกรณีศึกษาเรื่อง ชาวเขากับสัญชาติไทย แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้นำชุมชนที่สามารถทำให้ชาวเขาได้รับบัตรประจำตัวประชาชนรวดเร็วขึ้น ตามกำลังสุราต่างประเทศให้ปลัดฝ่ายทะเบียนของอำเภอ หรือผู้รับรองขอเป็นเปียร์หนึ่งกระป๋อง และการสร้างเอกสารสำคัญขึ้น หรือ “ชื่อหลักฐาน” และค่าใช้จ่ายเพื่อผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐในการดำเนินการให้กรณีรายละเอียด 2,000-6,000 บาท ผู้ที่สามารถจ่ายได้ก่อนก็ได้รับการพิจารณาคัดเลือกก่อน (ชนินทร์ สวณภักดี, 2547) และในกรณีของอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ที่กลุ่มบุคคลต่างด้าวถูกกลุ่มนายหน้าหลอกลวงเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ และเกิดกระบวนการขอพิรุธการเพิ่มชื่อคนต่างด้าวเข้าไปในฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร โดยต้องจ่ายค่าเสียหายรายละเอียด 55,000 บาท (เชียงใหม่นิวส์, 2563)

ในปัจจุบันยังมีชนกลุ่มน้อยที่ตกหล่นการสำรวจสถานะทางทะเบียน จนส่งผลให้ชนกลุ่มน้อยกลายเป็นคนไร้รัฐ (Stateless persons) และคนไร้สัญชาติ (Nationalityless persons) ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของรัฐใดในโลก ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ส่งผลให้มีความยากในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเข้าถึงบริการของรัฐทั้งระบบสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน การเข้าทำธุรกรรมทางการเงิน และการใช้สิทธิของตนที่พึงจะได้รับทางสังคม ในบทความนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาประสบการณ์การได้รับบัตรสีของชนกลุ่มน้อยและยุทธวิธีของประชากรไทใหญ่ ในห้วยอมบ้านห้วยโป่งแช่ จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เป็นประชากรไทใหญ่จากรัฐฉานพม่า มาลงหลักปักฐานในพื้นที่ศึกษาวิจัย โดยระหว่างขั้นตอนการสำรวจและจัดทำกลุ่มไม่มีสถานะทางทะเบียนประชากรไทใหญ่มีความจำเป็นต้องอิงแอบกับระบบอุปถัมภ์เพื่อให้การจัดทำบัตรชนกลุ่มน้อยและการได้รับบัตรชนกลุ่มน้อยเป็นไปได้จริง



2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างการต้อนรับเพื่อให้ได้รับบัตรชนกลุ่มน้อยชาวไทใหญ่ในบ้านห้วยโป่งแช่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อศึกษายุทธวิธีการต้อนรับเพื่อให้ได้รับบัตรชนกลุ่มน้อยชาวไทใหญ่ในบ้านห้วยโป่งแช่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)** การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงลึกซึ่งมุ่งเน้นการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มุ่งเน้นสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องรวมทั้งหมด 21 คน ได้แก่ ประชากรไทใหญ่ พลเมืองไทย (อาศัยในห้วยบ้านห้วยโป่งแช่) ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ และนักปราชญ์ ที่อาศัยและเกี่ยวข้องกับห้วยบ้านห้วยโป่งแช่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured interview form) คำถามเกี่ยวข้องกับประวัติการอพยพเข้ามาจังหวัดแม่ฮ่องสอน พัฒนาการของห้วยบ้านห้วยโป่ง และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องในการจัดทำบัตรชนกลุ่มน้อยในช่วงนี้ดังกล่าว

ส่วนที่ 2 ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เช่น หนังสือเชิงวิชาการ กฎหมาย และประกาศ/คำสั่งหรือมาตรการในแต่ละช่วงที่เวลาเกี่ยวข้องกับการจัดทำบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับบัตรชนกลุ่มน้อย เพื่อใช้เป็นเนื้อหาทางวิชาการและการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยการแปล (ภาษาไทใหญ่) และการถอดเทปสัมภาษณ์ที่ได้รับอนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์ ต่omanำข้อมูลสัมภาษณ์มาตั้งข้อสังเกตตามกรอบประเด็นศึกษาตามข้อมูลภาคสนาม และจำแนกตามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต่อไป

3.2 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องได้แก่ บทความ หนังสือ งานวิจัย เอกสารออนไลน์ และประกาศ/คำสั่ง



ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 – 2538 เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ผลการศึกษาตามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคำถามการวิจัยต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

1. อัตลักษณ์เชิงพื้นที่ที่ย่อมบ้านห้วยโป่งแช่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดชายแดนที่มีประชากรส่วนใหญ่เชื้อสายไทใหญ่ รองลงมาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าอื่นๆ ความเป็นอยู่ของประชากรไทใหญ่ที่อพยพมาจากรัฐฉานจึงเป็นการปรับตัวที่ค่อนข้างง่ายด้วยภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่เหมือนกัน ประชากรไทใหญ่จะอาศัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนค่อนข้างกลมกลืนกับพลเมืองไทยมากกว่าพื้นที่จังหวัดอื่นในประเทศไทยที่มีประชากรไทใหญ่อาศัยอยู่ เนื่องจากทั้งประชากรไทใหญ่ที่เป็นพลเมืองไทยและประชากรไทใหญ่ที่อพยพจากรัฐมีวัฒนธรรม อาหารการกิน ความเชื่อเครื่องครัดทางศาสนา พุทธ และใช้ภาษาไทใหญ่เหมือนกัน พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงเป็นพื้นที่ที่มีความซับซ้อนในเชิงอำนาจระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่นและประชากรไทใหญ่ ทำให้การควบคุมของรัฐไทยในพื้นที่ชายแดนที่เต็มไปด้วยวัฒนธรรมไทใหญ่จึงเต็มไปด้วยความอ่อนไหว ถ้อยทีถ้อยอาศัย การเอื้อผลประโยชน์ การถกฉวยโอกาสที่ย่อมเกิดได้ในพื้นที่ที่ทับซ้อนไปด้วยวัฒนธรรมไทใหญ่และวัฒนธรรมไทย เมืองชายแดนแห่งนี้จึงเป็นพื้นที่ของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่อาศัยด้วยกันอย่างกลมกลืนและแตกต่างทางชาติพันธุ์

จากการลงพื้นที่เบื้องต้น หากถามไถ่จากคนพื้นถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นของรัฐถึงประชากรไทใหญ่ที่อพยพย้ายถิ่นมาจากประเทศเพื่อนบ้านและตั้งถิ่นฐานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน คงหนีไม่พ้น “ห่อมบ้านห้วยโป่งแช่” อยู่ในเขตตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตัวห่อมบ้านอยู่ไม่ห่างจากที่ทำการศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ทำการองค์การบริหารส่วนจังหวัด และบ้านพักข้าราชการ หรือเรียกได้ว่า ใช้ประตูเข้า-ออกของที่ทำ การสำนักงานศาลากลางจังหวัดเป็นทางเดียวที่เป็นเส้นทางสัญจรการเข้า-ออกชุมชน และใช้ถนนสายเดียวกันในสัญจรเข้าสู่ใจกลางเมืองแม่ฮ่องสอน

“ปี 2522 รัฐเริ่มทำการถ่ายบัตรประชาชนสีชมพู (สำหรับผู้พลัดถิ่นชาวไทยสัญชาติพม่า ผู้ที่อพยพเข้ามาก่อนวันที่ 9 มีนาคม 2519 เท่านั้น) ผู้ใหญ่จะมาประกาศให้รู้ว่า เค้าจะทำบัตรสี ให้แล้วผู้ใหญ่ก็จะมาจดบันทึกชื่อกับคนในครอบครัวมีกี่คน มาตั้งแต่เมื่อไหร่ แต่ระหว่างนั้นเราก็



ต้องทำไปนาให้ผู้ใหญ่ เกี้ยวข้าว ทำสวน สารพัด ยายทำมาหมดแล้ว ถ้าเค้าเรียกเราก็คือไป ”
ยายโอง โกสุม, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2564

จากคำบอกเล่าในปากฝั่งของเจ้าหน้าที่รัฐกล่าวว่า ชุมชนห้วยโป่งแช่เป็นชุมชนในลักษณะ “ชุมชนเครือญาติ” ตามมโนทัศน์ของของอดีตผู้ใหญ่บ้านที่ทำงานมากกว่า 30 ปี จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ ผู้ใหญ่บ้านจันตะ วรรัตน์เล่าว่า ชุมชนห้วยโป่งแช่ส่วนมากเป็นประชากรที่มีชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่อพยพมาจากพม่าด้วยเหตุผลทางวิกฤตเศรษฐกิจ สงครามความรุนแรงภายในประเทศเพื่อนบ้าน จนทำให้กลุ่มไทใหญ่หนีภัยสงครามมาตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจำนวนมาก ซึ่งระหว่างที่กลุ่มแรกหนีมาตั้งถิ่นอาศัยก็จะมีญาติของไทใหญ่กลุ่มแรกเข้าออก-ไปมาเยี่ยมเยียนเสมอ เครือญาติของไทใหญ่กลุ่มแรก เมื่อเห็นวิถีชีวิตและความสงบในการดำรงชีวิตในประเทศไทย ก็ต่างพากันอพยพมาเพิ่มเติม ด้วยเหตุนี้ อดีตผู้ใหญ่บ้านจันตะ วรรัตน์ จึงเรียกสังคมและลักษณะการขยายตัวของชุมชนห้วยโป่งแช่ว่า “สังคมในลักษณะเครือญาติ” ที่เป็นญาติพี่น้องกันพัวพันกันทางสายเลือดหรือคนรู้จักที่สนิทสนมกัน ไม่เพียงแต่คนไทใหญ่เท่านั้นที่อาศัยอยู่ในชุมชนห้วยโป่งแช่แต่ยังมีคนไทยที่อาศัยอยู่เป็นส่วนน้อยปะปนกันไป

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาผู้อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนเล่าว่า ช่วงแรก การเข้ามาตรวจสอบทั้งตามเวลาราชการและเวลายามวิกาลที่ไม่สามารถคาดเดาได้ หากเจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจสอบสัญชาติและบุคคลใดมิได้มีสัญชาติไทยเจ้าหน้าที่ก็จะทำการจับกุมและคุมขังคนต่างด้าว และบางส่วนที่ไม่ถูกจับกุมดำเนินคดีก็หนีขึ้นป่าระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งเกิดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียประมาณช่วงปี พ.ศ. 2521 ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันที่รัฐไทยเริ่มจัดทำบัตรชนกลุ่มน้อยให้กับชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่างๆ ในประเทศไทย และอีกทางเป็นการประกาศห้ามหลบหนีขึ้นตัวในป่า หลังจากประกาศดังกล่าวการตรวจสอบ จับกุม และคุมขังแทบจะไม่เกิดขึ้นอีก ทุน ไม่มีนามสกุลให้สัมภาษณ์ว่า ชาวบ้านจึงไม่มีเหตุจำเป็นที่จะต้องหลบหนีขึ้นไปบนป่า รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐกล่าวต่อชาวบ้านว่า ให้อยู่อย่างสงบ ห้ามก่อความวุ่นวาย และห้ามทะเลาะวิวาทในชุมชน หลังจากเหตุการณ์นี้ การเข้ามาตรวจสอบภายในชุมชนก็ลดลงอย่างต่อเนื่อง จนห้วยอบานห้วยโป่งขยับขยายมาจนถึงปัจจุบัน (ทุน, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2566)

การได้รับสถานะบุคคลต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย ของชาวไทใหญ่ในห้วยอบานห้วยโป่งแช่ที่มีข้อจำกัดในประเภทของงาน สิทธิด้านสาธารณสุข สิทธิการศึกษา และกระบวนการขออนุญาตออกนอกเขตพื้นที่ แม้บุคคลเหล่านี้จะได้รับการรับสิทธิการอาศัยอยู่ถาวรในประเทศไทย การจำกัดในสถานะคนต่างด้าวถือประจำคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย ที่ส่งผลให้



ประชากรไทใหญ่ในชุมชนห้วยโป่งแช่สามารถเข้าถึงสิทธิที่พึงจะได้รับตามหลักสิทธิมนุษยชนที่ประกอบด้วยสิทธิและเสรีภาพในการใช้ชีวิต และการเข้าถึงมาตรฐานขั้นพื้นฐาน ที่ไม่สามารถจะล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคลในฐานะมนุษย์ได้ โดยประชากรไทใหญ่ในห้วยโป่งแช่ก็มีได้เป็นฝ่ายที่รอให้รัฐมองเห็นแต่เพียงฝ่ายเดียว ประชากรไทใหญ่กลับสร้างเงื่อนไข การต่อรองเชิงอุปถัมภ์กับบุคคลที่มีอำนาจของรัฐที่มีประสบการณ์ขึ้นอยู่กับบุคคลที่แตกต่างกัน แม้ว่ารัฐจะแผ่ขยายอำนาจไปยังทุกบริบทของสังคมไม่ว่าแม้แต่พื้นที่ชายแดนอันห่างไกล โดยการตั้งหน่วยงานราชการท้องถิ่น หน่วยงานตะเวนชายแดน แต่สังคมไทยเป็นสังคมอุปถัมภ์ค้ำชูที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยที่มีมาอย่างยาวนาน ดังนั้นการก่อผลประโยชน์ร่วมกัน ในฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ให้และผู้รับอุปถัมภ์จึงเกิดขึ้นในชุมชนชาติพันธุ์แห่งนี้ที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแทนผู้อำนาจของรัฐ (กำนันผู้ใหญ่บ้าน) และประชากรไทใหญ่ในห้วยโป่งแช่อันเป็นลักษณะจำเพาะในพื้นที่ชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอนแห่งนี้

2. ประสบการณ์การได้รับบัตรสิทธิของประชากรไทใหญ่

ผลการวิจัยพบว่า ประสบการณ์การได้รับบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทยในห้วยโป่งแช่ ซึ่งประชากรไทใหญ่มีวิธีการต่อรองในการได้รับบัตรชนกลุ่มน้อยที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถแบ่งประสบการณ์ของประชากรไทใหญ่ในห้วยโป่งแช่ออกเป็นได้ 4 ประสบการณ์ด้วยกัน ได้แก่

2.1 ประสบการณ์ทำงานให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน จากข้อมูลสัมภาษณ์ทั้งหมด 15 ท่าน มีประชากรไทใหญ่ 8 ท่าน ที่ต้องทำงานให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อสร้างความสนิทสนมและสร้างสานสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ โดยงานที่ต้องทำให้แก่ผู้ใหญ่เกี่ยวข้องกับงานเสริม (รับเหมาก่อสร้าง) ของผู้ใหญ่บ้านที่ดำรงตำแหน่งระหว่างการจัดทำบัตรชนกลุ่มน้อย เช่น ขุดบ่อน้ำ ก่อสร้าง ถ่างหญ้า ทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น โดยความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านและประชากรไทใหญ่ที่ไปช่วยงานจะมีความใกล้ชิดแบบลูกพี่-ลูกน้องที่ต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยประชากรไทใหญ่คาดหวังว่าผู้ใหญ่บ้านจะให้การช่วยเหลือในกระบวนการจัดทำบัตรชนกลุ่มน้อยให้เป็นไปโดยง่าย และผู้ใหญ่บ้านต่างได้รับผลประโยชน์ที่ทำงานรับเหมาก่อสร้างสำเร็จ โดยไม่ต้องเสียค่าแรง

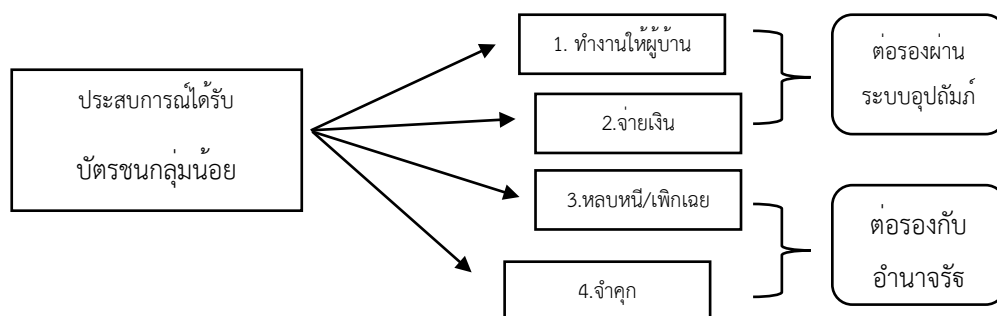
2.2 ประสบการณ์การถูกจำคุก ส่วนใหญ่ประชากรไทใหญ่รุ่นบุกเบิกมักเคยถูกเป็นเวลากว่า 2 เดือน การถูกจำคุกมาจากการหลบหนีขึ้นป่าข้างบ้านจากเจ้าหน้าที่รัฐไม่ทัน ทำให้ถูกควบคุมตัวไปยังสถานีตำรวจและฝากขังที่ศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นเวลาประมาณ 2 เดือน หลังจากถูกจำคุกรัฐไทยพยายามส่งกลับประเทศต้นทาง แต่ประชากรไทใหญ่รุ่นบุกเบิกที่อาศัย



อยู่ในหอย่อมบ้านห้วยโป่งแช่ เลือกที่จะโบกรถประจำทางบริเวณชายแดน (รถคันสีเหลือง) และวินมอเตอร์ไซด์กลับมายังห้วยโป่งแช่เช่นเดิม ซึ่งประชากรไทใหญ่รุ่นบุกเบิกต้องมีการประสบการณืจำคุกมากกว่า 2 ครั้ง แต่พยายามกลับมาอยู่ยังหอย่อมบ้านห้วยโป่งแช่เช่นเดิม

2.3 ประสบการณ์การหลบหนี/เพิกเฉย ต่ออำนาจของรัฐเป็นยุทธวิธีของประชากรไทใหญ่ที่เพิกเฉยต่อกฎระเบียบและการจับกุมของรัฐ ผ่านวิธีการอยู่ในหอย่อมบ้านห้วยโป่งแช่ไปเรื่อยๆ เลือกที่จะไม่รับรู้ และเลือกที่จะหลบหนีไปบ้านคนรู้จักเมื่อทางเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาไล่และแจ้งเหตุผลทางกฎหมาย ประชากรไทใหญ่จะหลบหนีไปอยู่ที่อื่นก่อนหรือเพิกเฉยต่อคำสั่งดังกล่าว ซึ่งการเพิกเฉยของประชากรไทใหญ่เป็นการเอาตัวรอดขั้นพื้นฐานของกลุ่มคนที่ไม่มีอำนาจในการต่อรองเป็นเช่นนี้โดยเรื่อยมา จนกระทั่งสามารถขอสิทธิการอยู่อาศัยในประเทศไทยได้ และในที่สุดถูกนับเป็นประชากรประเภทชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งในประเทศไทย

2.4 ประสบการณ์การจ่ายเงิน โดยมีเพียงรุ่นลูกของรุ่นบุกเบิกเท่านั้นที่ต้องมีประสบการณ์ดังกล่าว ซึ่งในปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา บริบททางเศรษฐกิจในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเริ่มขยายขยาย และทางรัฐไทยเริ่มติดตั้งไฟฟ้า ประปา และการจัดทำทะเบียนบ้านให้หอย่อมบ้านห้วยโป่งแช่ ซึ่งถือเป็นนัยยะสำคัญว่า ยอมรับการดำรงอยู่ของชุมชนคนต่างด้าวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังนั้น เมื่อน้ำไหล ไฟสว่าง ประชากรไทใหญ่ในห้วยโป่งแช่ก็มีโอกาสทางเศรษฐกิจมากขึ้น ประสบการณ์การจ่ายเงินจึงเป็นวิธีการที่คนรุ่นลูกของรุ่นบุกเบิก จึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่เลือกใช้เพื่อให้ได้ลายเซ็นการรับรองการอาศัยอยู่จากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน



ภาพที่ 1. โครงสร้างประสบการณ์ของประชากรไทใหญ่เพื่อได้รับบัตรชนกลุ่มน้อย



จากรูปภาพที่ 1. โครงสร้างประสบการณ์ของประชากรไทใหญ่เพื่อให้ได้รับบัตรชนกลุ่มน้อยแบ่งการต่อรองออกเป็น 2 ลักษณะคือ การต่อรองผ่านระบบอุปถัมภ์และการต่อรองกับอำนาจของรัฐ ที่ประกอบด้วยประสบการณ์ด้วยกัน 4 ลักษณะดังนี้ คือ 1) การทำงานให้ผู้ใหญ่บ้าน เช่น ทำสวน ทำความสะอาดบ้าน ชุบบ่อ ก่อสร้าง ซึ่งประชากรไทใหญ่ที่มีประสบการณ์ทำงานให้กับผู้ใหญ่จะเป็นรุ่นบุกเบิกไถ่ถอนพื้นที่ห้วยบ่อกองน้ำในขณะนั้นไม่ได้เป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ แต่อยู่อาศัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในฐานะ “คนต่างด้าว” หรือในภาษาไทใหญ่เรียกว่า “มาน” (พม่า) “ไตนอก” (กลุ่มชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากรัฐฉานเมียนมา) ส่งผลให้ประชากรรุ่นบุกเบิกไถ่ถอนต้องอยู่อย่างหลบๆ ซ่อนๆ และผิดกฎหมายไม่ถูกนับเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งของสังคมจึงไร้ซึ่งอำนาจในการต่อรองกับรัฐโดยตรง จนเมื่อจังหวัดแม่ฮ่องสอนเริ่มปรับปรุงถนนสายเชียงใหม่-แม่ฮ่องสอนอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2534 จึงลาดยางได้ตลอดทั้งสายและถนนสายนี้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นถนนที่คดเคี้ยวมากที่สุด (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542, น. 27) และเมื่อถนนพัฒนาไปถึงพื้นโดยยอมเกิดความเจริญทางเศรษฐกิจในพื้นที่นั้นตามมา จังหวัดแม่ฮ่องสอนก็เช่นเดียวกัน จนกระทั่งรุ่นที่ลูกของรุ่นบุกเบิกเริ่มเติบโตขึ้นพร้อมกับสะสมทุนทางเศรษฐกิจทำให้การต่อรองทางความสัมพันธ์อุปถัมภ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านและประชากรไทใหญ่เปลี่ยนไปคือ 2) ประสบการณ์การจ่ายเงินที่เปลี่ยนตามบริบททางเศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษาวิจัย ส่วนในการต่อรองต่ออำนาจรัฐโดยตรง เมื่อประชากรไทใหญ่ไม่ถูกนับเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและในทางกฎหมายถือว่าเป็น “บุคคลที่หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย” ย่อมมิได้มีอำนาจในการต่อรองกับรัฐโดยตรง ประชากรไทใหญ่เลือกที่จะขัดขืนต่ออำนาจรัฐ แต่ไม่ใช่ว่าต่อต้านรัฐด้วยวิธีการรุนแรงคือ 3) การหลบหนี/เพิกเฉย ต่อกฎระเบียบของรัฐ เมื่อเจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจสอบบัตรประจำตัว ประชากรไทใหญ่จะหนีไปยังพื้นที่ป่าที่ติดกับหมู่บ้านและอ้างแรมจนมั่นใจว่าเจ้าหน้าที่รัฐออกจากห้วยบ่อกองน้ำไปแล้ว ซึ่งมีได้มีท่าทีต่อต้านอำนาจรัฐอย่างแข็งขัน หากประชากรไทใหญ่บางคนไม่สามารถหลบหนีทันเวลา ประสบการณ์ที่จะพบต่อไปคือ 4. การถูกจำคุก ที่ประชากรไทใหญ่เมื่อถูกจำได้ดำเนินคดีก็ยอมเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย และรัฐไทยมีความพยายามที่จะส่งกลับประเทศต้นทาง แต่ประชากรไทใหญ่ก็แสวงหาหนทางกลับมายังห้วยบ่อกองน้ำเช่นเดิม



5. อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นของสถานะของพลเมืองไทใหญ่ที่แสดงให้เห็นถึงสถานะพิเศษของประชากรไทใหญ่ ได้แก่ บทความเรื่อง “ชีวิตที่อยู่ตรงกลาง”: ตำแหน่งพิเศษของชาวไทใหญ่ในประเทศไทย ของ ปลินดา ระมิงค์วงศ์ (2558) พบว่า ชาวไทใหญ่ที่อพยพมายังประเทศไทยอยู่ในตำแหน่งพิเศษที่มีสถานะอยู่ตรงกลางระหว่างคนไทใหญ่มีความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ และกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่มีสถานะก้ำกึ่งจนส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้มีข้อจำกัดทางการใช้ชีวิตและการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐอย่างไม่เท่าเทียม

จากบทความของ Grossman (2005) พบว่า บัตรประจำตัวและการจัดประเภทของกลุ่มคนในบัตรแต่ละประเภทของรัฐขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของรัฐในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งในแต่ละช่วงเวลารัฐจะนำบัตรประจำตัวมาใช้เป็นฐานข้อมูล (Database) และวิธีไม่ยอมรับแห่งรัฐ (Technical objections) ที่เข้ามาเป็นเหตุผลแห่งรัฐ (Stated Reasons) ที่ใช้ในการจัดวางคนแต่กลุ่มภายในรัฐและบอกสถานะความสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐ

2. ผลการวิจัยเรื่อง ประสบการณ์การได้รับบัตรชนกลุ่มน้อยของประชากรไทใหญ่ในห้วยบ้านห้วยโป่งแช่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ประชากรไทใหญ่ในห้วยโป่งแช่มีสถานะทางสังคมที่ใกล้ชิดกับพลเมืองไทยทั้งทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรม และภาษาไทใหญ่จึงเอื้อสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในห้วยบ้านห้วยโป่งแช่ โดยคู่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับอุปถัมภ์เกิดขึ้นระหว่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและประชากรไทใหญ่ ที่มีประสบการณ์ที่ต่างกันจนเอื้อให้ได้รับบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทยที่บัตรประจำตัวมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน และถูกนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ที่อยู่คู่กับสังคมมาอย่างยาวนาน แตกแขนงไปยังทุกภาคส่วนของสังคมไทย ไม่เว้นแม้แต่ชนกลุ่มน้อยชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากประเทศเมียนมาก็ต่างหยิบยกเอาความสัมพันธ์อุปถัมภ์มาใช้อย่างมีนัยยะเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัต โดยความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับอุปถัมภ์เกิดระหว่างช่วงการดำรงตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้าน (สถานะสูงกว่า) และการดำเนินขอรับบัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อย (สถานะต่ำกว่า) ซึ่งเมื่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในความสัมพันธ์แนวตั้ง เมื่อคู่ผลประโยชน์ได้รับสิ่งที่ต้องการคือ บัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย (บัตรชนกลุ่มน้อย) ตามจุดประสงค์ที่ต้องการความสัมพันธ์เป็นอันสิ้นสุดลง ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์จึงมิได้มีหลักประกันที่แน่นอนในความสัมพันธ์อุปถัมภ์ จึงแสดงให้เห็นความเป็นความสัมพันธ์ที่เอื้อประโยชน์อย่างไม่เท่าเทียม โดยผู้ใหญ่บ้านมีพื้นฐานทรัพยากรรัฐในท้องถิ่นที่ตนมีอยู่ให้แก่



ประชากรไทใหญ่คือ การเซ็นรับรองการอยู่อาศัยของประชากรไทใหญ่ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของการได้รับบัตรชนกลุ่มน้อย เช่นเดียวกับประชากรไทใหญ่ก็จัดสรรทรัพยากรที่ตนมีอยู่คือ แรงงานที่ทำงานให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์แบบลูกพี่-ลูกน้อง จึงเป็นผลประโยชน์ร่วมกัน แต่ข้อผูกพันไม่เท่าเทียมกัน

งานวิจัยพบว่า ประชากรไทใหญ่มีกระบวนการต่อรองที่หยิบยกความใกล้ชิดทางวัฒนธรรม และการเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมไทใหญ่ในพื้นที่สังคมและศาสนา โดยกระบวนการต่อรองผ่านการสร้างตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม เช่น การใช้สลา (ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน) ไทใหญ่ (จากรัฐฉาน) ในการนำสวดในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการปิดเคราะห์กับสลาไทใหญ่ ความเป็นที่ต้องการของไทใหญ่ในการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมถูกทำให้ชัดเจนอีกครั้งด้วยการสนับสนุนของภาครัฐในการด้านการท่องเที่ยวทั้งงานเปิดเมืองได งานประเพณีปอยส่างลองที่ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะเป็นประธานในการเปิดพิธีและร่วมสนับสนุน ซึ่งกระบวนการการต่อรองในการสร้างพื้นที่สังคมของประชากรไทใหญ่เป็นการถูกนับให้เป็นส่วนหนึ่งและที่ต้องการในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แม้ว่าจะมิได้ถือบัตรประชาชนไทย แต่ก็สามารถหยิบยกความสัมพันธ์อุปถัมภ์ระหว่างกัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้อำนาจในท้องถิ่นที่สร้างความรู้จักมักคุ้นกัน ผ่านยุทธวิธีการทำงานให้และการจ่ายเงิน จนเอื้อให้ได้ผ่านกระบวนการพิจารณาพิสูจน์สัญชาติ และได้ลายเซ็นการรับรองการอาศัยจากผู้ใหญ่บ้าน กำนัน จนสามารถได้รับบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทยที่ไม่มีสิทธิ เสรีภาพทัดเทียมพลเมืองไทย แต่ทำให้ได้ทำงานที่รัฐกำหนด อยู่ในพื้นที่กำหนด และสามารถเดินออกนอกพื้นที่กำหนดตามการกระบวนการยื่นขอต่อนายอำเภอในพื้นที่ได้ ถ้าหากประชากรไทใหญ่ไม่ได้สามารถต่อรองจนได้รับบัตรประจำตัวซึ่งไม่มีสัญชาติไทยจะมีประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากในการไม่ถูกนับเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยและมาตุภูมิ (เมียนมา) จนง่ายต่อการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่สามารถประกอบอาชีพและมีที่อยู่อาศัย ไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐทั้งด้านสาธารณสุข จนกลายเป็นกลุ่มคนที่เปราะบางในสังคมที่อาจเป็นสาเหตุของอาชญากรรม ยาเสพติด และการค้ามนุษย์ได้ในอนาคต

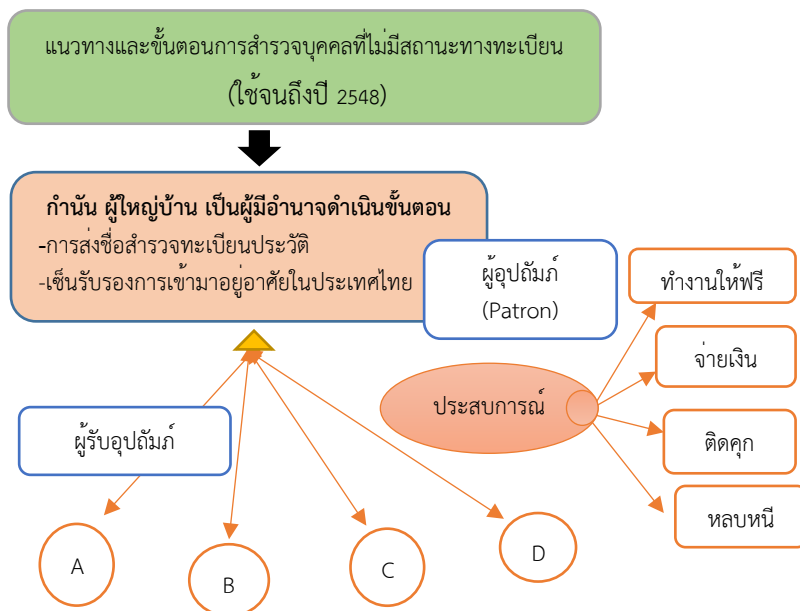
6. องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาเรื่องกว่าจะได้มาซึ่งบัตรชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย: ประสบการณ์ของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ข้อค้นพบที่ต้องการหยิบยกขึ้นมาเพิ่มเติมคือ 1) ประชากรไทใหญ่ในห้วยอมบ้านห้วยโป่งเขามีประสบการณ์ในการได้รับบัตรสารพัดคล้ายคลึงในการทำงานให้กับผู้ใหญ่และ



จ่ายเงินเพื่อลายเซ็นการรับรองการอาศัยอยู่ในประเทศไทยที่เป็นขั้นตอนสำคัญของการได้/ไม่ได้
รับบัตรชนกลุ่มน้อย โดยมีเงื่อนไขสำคัญในการสร้างตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมผ่านยุทธวิธีที่แอบอิง
ความใกล้ชิดทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมไทใหญ่จะสามารถกลายเป็นที่ยอมรับในจังหวัด
แม่ฮ่องสอนได้ 2) กลุ่มประชากรไทใหญ่ใช้ความใกล้ชิดทางวัฒนธรรม สร้างความรู้สึกพวก
เดียวกันในการสร้างความสัมพันธ์อุปถัมภ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้าน กำนันกับประชากรไทใหญ่ในการ
ต่อรองเพื่อบัตรชนกลุ่มน้อยครั้งนี้ 3) ประชากรไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็สามารถแสดง
อัตลักษณ์ไทใหญ่ได้อย่างเปิดเผยมากกว่าพื้นที่อื่นของประเทศไทย จนกลายมาเป็นที่ต้องการ
ทางด้านเศรษฐกิจ ในแง่ของแรงงานราคาถูกและอดทนต่องานที่ยากลำบาก และในด้านของ
สังคมที่ประชากรไทใหญ่ล้วนเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการประกอบพิธีทางศาสนา ช่างชำนาญ
ฝีมือดี จนกลายมาเป็นส่วนสำคัญในการดำรงอัตลักษณ์ไทใหญ่ให้เป็นที่รู้จักในประเทศไทย

โดยสรุปองค์ความรู้การวิจัยคือ การใช้ความสัมพันธ์อุปถัมภ์เพื่อให้ได้มาซึ่งบัตรชนกลุ่ม
น้อยของประชากรไทใหญ่ในห้วยอมบ้านห้วยโป่งแซ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผ่านกระบวนการต่อรอง
4 ประการได้แก่ การทำงานในแก๊งผู้ใหญ่บ้าน การจ่ายเงิน การหลบหนี และการถูกจำคุก โดย
ยุทธวิธีข้างต้นสะท้อนว่า ประชากรไทใหญ่ไม่ได้ต่อรองโดยวิธีการขัดขืน รวมตัว และก่อความ
รุนแรง แต่กลับต่อรองผ่านวิธีการยอม เชื่อฟัง และหลบหนีไปเรื่อยๆ จนหน่วยงานรัฐเป็นฝ่ายเริ่ม
เข้าไปให้การช่วยเหลือ ส่วนในด้านของผู้ใหญ่บ้านในฐานะคนกลาง (middle men) ระหว่างรัฐ
และประชากรไทใหญ่ในฐานะผู้อำนวนาจ ใช้ช่องว่างทางระเบียบการสำรวจพิจารณาสถานะบุคคล
ที่กรมปกครอง กระทรวงมหาดไทยยึดใช้ดำเนิน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2548 ที่เปลี่ยนระเบียบใหม่
โดยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และประชากรไทใหญ่ใช้ช่องว่างการเซ็นรับรองการอยู่อาศัยในประเทศไทย
ในฐานะผู้นำเชื่อถือตามทัศนคติของรัฐไทยมาสร้างกระบวนการต่อรองผ่านกฎระเบียบข้างต้น
และประชากรไทใหญ่หยิบยกความสัมพันธ์อุปถัมภ์ประยุกต์ใช้ต่อรองผ่านยุทธวิธีข้างต้นจนได้รับ
บัตรชนกลุ่มน้อยในที่สุด



ภาพที่ 2. รูปแบบกระบวนการต่อรองของชาวไทยใหญ่

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1.1 การศึกษาครั้งนี้นำเสนอเพียงพื้นที่ห้วยโป่งแม่ฮ่องสอน ควรเลือกศึกษาพื้นที่อื่นที่ไม่มีความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์ เพื่อให้ได้เห็นข้อมูลที่มีความหลากหลายและครอบคลุมประเด็นยิ่งขึ้น

1.2 การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเป็นเพียงการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมทั้งการศึกษาแบบปริมาณและคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมในเรื่องศึกษาวิจัยมากขึ้น

1.3 การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเพียงพื้นที่ห้วยโป่งแม่ฮ่องสอน ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในพื้นที่อื่น รวมทั้งทำการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาวิจัยมากขึ้น



2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 ควรมีการศึกษานโยบายเกี่ยวกับสิทธิของชนกลุ่มน้อยเพิ่มขึ้น เพื่อที่จะรับมือต่อความหลากหลายหลายภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม

2.2 ควรจัดทำมาตรการที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อย โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชนกลุ่มน้อยเพื่อหาแนวทางต่าง ๆ เพื่อเปิดช่องว่างของการถูกเอาเปรียบและมีความละเอียดในการดำเนินมาตรการอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง สำนักบริหารการทะเบียน. (2544). *คู่มือการกำหนดสถานะของบุคคลบนพื้นที่สูง เล่มที่ 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อสาารักชาติดินแดน กรมการปกครอง.

กรมการจัดหางาน. (2564). สถิติจำนวนแรงงานต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักร ประจำเดือน พฤษภาคม 2564. สืบค้นจาก

https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/alien_th/b4d395ff0f55dac76797e41520e0d1b5.pdf

กรมการจัดหางาน สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว คณะทำงานจัดการความรู้ (KM Team) .

(2558). องค์ความรู้ เรื่อง การพิจารณาอนุญาตทำงานคนบนพื้นที่สูง. สืบค้นจาก

https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/suratthani_th/a172fa9024220534a656e0bb70fde6aa.pdf

กรมศิลปากร คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ชนินทร์ สอนภักดี. (2547). ชาวเขากับสัญชาติไทย. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 23(2), 32-45.

ดร.ณิ ไพศาลพาณิชย์กุล. (2559). หลังข้ามเส้นพรมแดนสถานะกฎหมายของคนย้ายถิ่น (กรณีชนกลุ่มน้อย). *วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 9(2), 170-205.

ปลินดา ระมิงค์วงศ์. (2558). ชีวิตที่อยู่ตรงกลาง: ตำแหน่งพิเศษของชาวไทยใหญ่ในประเทศไทย. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 4(4), 1-6.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2561). *อัตลักษณ์เอกสาร วงศาวิทยาการควบคุมประชากรของรัฐไทย*. เชียงใหม่: ศูนย์บริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.



- เชียงใหม่นิวส์. (2563). อ.เวียงแหง แจงแก้งบัตรต่างด้าว ไม่มีเจ้าหน้าที่พัวพัน ขบวนการสวมบัตรหัวศูนย์. สืบค้นจาก <https://www.chiangmai news.co.th/news/1464502/>
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2560). รัฐฉาน (เมืองไต): พลวัตชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Grossman, W. M. (2005). Identifying Risks: National Identity Cards. *Script-ed*, 2, 5-19.